

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 46 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

ברכו ברכת נישואין על ליקר במקום על יין, האם צריכים לעשות שו"פ שבע ברכות?

מעשה שהיה בשמחת חתונה בבני ברק שלאחר החופה הבחין אחד מהנוכחים שהכוס של ברכה שברכו עליו ברכת אירוסין ונישואין לא היה בו יין אלא ליקר, ונמצא שברכת הגפן של ברכת האירוסין והנישואין היתה לבטלה וחסר ברכה אחת מהשבע ברכות, וכיון שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ואסור להם להתייחד, בקשו להוציא את החתן והכלה מהחדר יחדו שישערו סעודת נישואין עם קהל המוזמנים ויעשו שבע ברכות ולאחר מכאן יכנסו שוב לחדר יחדו, ויש לדעת האם נכון לעשות כן?

והנה ראשית יש לסמוך שיצאו גם בליקר משום חמר מדינה [ואמר רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א שאף שמרן החזו"א זצ"ל אמר שאין היום חמר מדינה אבל לעניין זה יש לסמוך בדיעבד שנחשב חמר מדינה, ושאלתי לרבינו מי שותה היום ליקר שזה נחשב כחמר מדינה, ואמר לי בחיך וכי אינך יודע שהחסידים שותים ליקר?].

ועוד דבגמ' בכתובות (דף ח' ע"א) מוזכר רק שש ברכות וברכת הגפן אינה מדינא דגמ' כלל, ורק הזוה"ק (תרומה קס"ט א') מזכיר שבע ברכות, ומנהג הוא שאנו נוהגים לברך שבע ברכות, ואין הכוס וברכת הגפן מעכבים הן בברכת אירוסין והן בברכת הנישואין.

וכ"כ הרמב"ם (בפ"י מהל' אישות ה"ג) וז"ל "וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין והן שש ברכות", ובהלכה י"א כתב "ואם היה שם יין מביאין כוס יין ומברך על היין תחלה ומסדר את כולן על הכוס ונמצא מברך שבע ברכות", וכן פסק השו"ע (אה"ע סי' ס"ב ס"א), ובב"ש (שם סק"ב) ובחלקת מחוקק (שם סק"א) הביאו גם את שיטת הרא"ש בכתובות שם דלא סגי בלא כוס, וכתב החלקת מחוקק על דבריו "ולא ידעתי טעמו דהא בגמ' בכתובות בחדא מחתא מחתינהו לברכת אירוסין וברכת נישואין ולא הזכיר כוס בשום אחד מהם".

ואמנם אם הכוס בברכת אירוסין ונישואין אינו מעכב יש להבין את מנהג העולם שהמסדר קידושין אינו שותה מהכוס ומ"מ מוציא את החתן והכלה אע"ג שבברכת הנהנין אין דין ערבות.

וצריך לומר כיון שמברך מצד המנהג הרי זה ככלל המצוות שיש בהם ערבות, וכעין זה כתב הביאור"ל (סי' ק"צ ד"ה יטעום אחד) דאף דקי"ל דברכת המזון אינה טעונה כוס יכול המזמן לברך ואחר יטעום, משום דכיון שלמצוה מן המובחר צריך כוס הרי הוא בכלל ברכת המצות דאע"פ שיצא מוציא, אלא שמכמה מקומות חזינן שאין על מנהג דין ערבות מהא שפסק המ"ב (סי' רצ"ז סק"ג) בשם האחרונים דמי שאינו מריח אינו יכול לברך על הבשמים כדי להוציא את בני ביתו, דכיון שהוא רק מנהג ואין צריך לחזור אחריו הרי הוא דומה לכל ברכת הנהנין שאינו יכול להוציא אחרים בברכתו אם אינו נהנה אז בעצמו, ויש להאריך בזה ואכ"מ.

ובאמת שמרן הגר"ח סאלאוויצ'ק זצ"ל חשש לברכה לבטלה ומהאי טעמא נהג לשפוך קצת מהיין על ידו והיה טועם קצת אחר הברכה מהנשפך על ידו באופן שלא הרגישו אחרים (עדות הגאון רבי שמחה זעליג זצ"ל הדיין דבריסק הובא באפיקי ים ח"ב סי ב'), אך מנהג העולם אינו כן.

מצאו נקב בכוס לאחר החופה האם יצאו יד"ח כוס של ברכה?

מעשה שהיה בחופה שאחד מקהל המשתתפים שם לב שאחר כל אחד ממקבלי הברכות צריך להוסיף יין לגביע, ובדק ומצא שיש נקב בשולי הגביע ונוסף משם יין והתעוררה שאלה אם יצאו יד"ח כוס של ברכה.

והנה תחילה יש לדון כשנמצא נקב בכוס ובשעת הברכה היה בו רביעית האם פסול לכוס של ברכה, דהנה בשעה"צ (ס' קפ"ג סק"ד) כתב וז"ל "ופשוט דאם יש נקב בשולו ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית אין על זה שם כוס כלל והוא לעיכובא אפילו בשעת הדחק, דכוס של ברכת המזון וקידוש צריך להחזיק רביעית כמבואר ברמב"ם פרק ז' מהל' ברכות הי"ד ופכ"ט מל' שבת ה"ז עכ"ל.

ואמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מ"א אות) תמה על דברי השעה"צ דלא מצינו דחז"ל תקנו שני דברים דין כלי ודין קידוש, דדוקא בנטילת ידים יש דין כלי ושיעור נטילה, דשם דין הכלי הוא מיסוד התקנה דנט"י דומיא דקידוש ידים, אבל בבהמ"ז וקידוש שאין תקנה כזאת רק דצריך להדר אחרי כוס שלם, בדיעבד כשר, אך אנו אין לנו אלא דברי המ"ב בשעה"צ [כך אמר לי רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א לענין נידון מזה] וא"כ אין כאן כוס של ברכה ולכך יש לדון אם יצאו יד"ח.

ושאלו את רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר שאין הכוס מעכב שהרי זה רק מנהג וכמוש"כ (מסדר הקידושין היה מו"ר ראש ישיבת פוניבז' רבינו הגר"ד פוברסקי שליט"א, ורבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א קיבל ברכה אחריתא, ושאלו את הגר"ד פוברסקי שליט"א ואמר שבמקום שהגר"ח קניבסקי שליט"א נמצא אין אני קיים ויש לשאול אותו).

ע ידי הקידושין לא שמעו את אמירת הקידושין

מעשה שהיה באולמי גני הדקל בב"ב שהעדים לא שמעו את אמירת "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל" ורק ראו את מסירת הטבעת, ומסדר הקידושין היה הגאב"ד מרן הגר"נ קרליץ שליט"א והורה שהכלה תקנה לחתן חזרה את הטבעת ויחזור החתן ויקדש את הכלה ויאמר את אמירת הקידושין בקול שישמעו העדים.

וסיפר לי על כך אבי החתן ואמרתי לו שאיני מבין פסק זה שהרי עסוקין באותו ענין לבד מהני וכמבואר בקידושין (ו' ע"א) דהיה מדבר עמה על עסקי קדושה ונתן ולא פירש מקודשת, וא"כ כיון שמוסר לה את הטבעת בשעת החופה שהכלה בשמלת כלה והחתן בלבוש חתנים אין לך עסוקים באותו ענין גדול מזה.

ויתכן שחשש הגר"נ קרליץ שליט"א לדברי הרא"ש (שם סי' ב') שכתב וז"ל "ואם היה מדבר עמה על עסקי קידושין לקדש לו ונתן לה כסף ואמר הרי את מקודשת ולא אמר לי, מסתברא מה שמדבר עמה תחלה שתתקדש לו הוי הוכחה טפי מנזיר עובר לפניו" ודברי הרא"ש צ"ב אמאי הוצרך לדין ידות תיפול שדבר עמה תחלה על עסקי קידושין וסגי בזה אף בנתן לה בשתיקה?

ומוכח מדברי הרא"ש כפ"ד הגר"ב בברכת שמואל (קידושין סי' א') שהמקדש בדיבור דעתו שהקידושין יחולו ע"י הדיבור ולא מהני עסוקין באותו ענין, ומש"ה כיון שהוציא בפיו מקצת דיבור ודעתו שיחול הקידושין בדיבור לא מהני מה שדיבר עמה תחילה על עסקי קדושה וצריך לדין ידות, וא"כ בנידון דידן שקידש בדיבור לא מהני עסוקין באותו ענין.

אך כבר תמהו על יסוד הגר"ב מסוגיא ערוכה בקידושין שם דמקשה הגמ' על לשונות המסופקין "מיוחדת לי מיועדת לי מהו" ד"במאי עסקינן אילימא בשאין מדבר עמה על עסקי קדושה מנא ידעה מאי קאמר לה אלא במדבר עמה על עסקי קדושה אע"ג דלא אמר לה נמי, דתנן היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושה ולא פירש ר' יוסי אומר דיו", ואם כדברי הגר"ב נימא דמיירי בהיה מדבר עמה על עסקי קידושין, ומ"מ לא מהני דבאמר לשון קידושין כוונתו לקדשה בלשון הקידושין, ומש"ה יש להסתפק אם לשונות אלו חשיבי לשון קידושין, וע"כ דמהני עסוקין באותו ענין אף במקדש בדיבור, ולהדיא כתב במאירי בנידון הרא"ש דמהני משום עסוקין באותו ענין.

ושמעתי מחכ"א בן חו"ל, דהוה עובדא שחתן קידש בלשון קידושין והעדים שמעו רק הלשון הרי את מקודשת בלא אמירת ל', ובאה השאלה לפני מרן בעל האגרות משה זצ"ל, ואמר דמקודשת דלא גרע מהיה מדבר עמה על עסקי קידושין משום החופה, ושאלו שם להגרמ"פ דלדברי הברכת שמואל דבהוציא הדיבור בפיו לא מהני עסוקין באותו ענין א"כ לא יועיל בזה עסוקין באותו ענין, ואמר דאה"נ לדברי הברכ"ש צ"ע, אולם אין לחוש לזה למעשה ע"כ, וזוכרני ששמעתי בישיבה ממרן הגרא"מ שך שליט"א דלא ניתן להאמר כלל כדברי הגרב"ב זצ"ל והרבה לתמוה על דבריו.

ושוב שאל אבי החתן את רבינו הגר"נ קרליץ שליט"א, ואמר דבאמת מעיקר הדין לא צריך למה שעשה דהוי עסוקין באותו ענין ועשה זאת לרווחה דמילתא ולבקשת בני המשפחה.

בענין הפסק בשבע ברכות בין ברכה לברכה

מעשה שהיה בתשע"ג בחתונת נכדתו של מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א שכשהכריזו שהדוד מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א מכובד בברכה אחריתא, היה רכבו של שר התורה הגר"ח שליט"א תקוע בפקק והמתנינו כעשרים דקות [בזמן זה אמר הסבא הגר"י זילברשטיין שליט"א דרשה לכבוד החתן והכלה] וכשהגיע הגר"ח שליט"א בירך מיד ברכה אחריתא, ועלתה השאלה האם אפשר לתת לחתן ולכלה לשתות מכוס הברכה לאחר הפסק של כעשרים דקות מברכת בורא פרי הגפן, ואמר הגר"ח דא"צ לברך מחדש דדעתם כל הזמן היתה על היין [דסברו החתן והכלה שהגר"ח עומד לבוא כל רגע ולא הסיחו דעתם מהיין].

והיות שיש לדון בזה מכמה אנפין ראיתי לעורר הדברים, ואין בזה רק כדי ללבן סוגיא זו להלכה ולא למעשה בפרט במקום שהביע רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א את דעתו הגדולה.

הפסק ע"י היסח הדעת

והנה אף שעיקר ההלכה כרמב"ם וכמו שפסק השו"ע הנ"ל שאין הכוס בשבע ברכות מעכב דהוא רק מנהג, מ"מ כתבו הפוסקים להחמיר לכתחילה כדעת הרא"ש וכמבואר בב"ש שם שהביא את ב' הדעות.

ולפי"ז אם היה היסח הדעת בין ברכת בפה"ג לשתיה, לדעת הרא"ש הוי כלה בלא ברכה דאסורה לבעלה כנדה, וא"כ אסורה להתייחד עם החתן בחדר יחוד עד לאחר שבע הברכות.

ואמנם שיטת הרמב"ם (פ"י מהל' אישות הל' א' ב') דכלה בלא ברכה היינו בלא חופה ומשעשה בה חופה אף שלא בירך ברכת חתנים מותרת לו, וכ"כ להדיא הב"ש (בסי' נ"ה סק"א) בדעת הרמב"ם, אבל שיטת רש"י בכתובות (דף ז' ע"ב) והמרדכי ועוד ראשונים דהיינו בלא ברכת חתנים.

אלא שהסתפקו האחרונים האם הכוונה בלא כל הז' ברכות או אפילו בברכה אחת סגי, דהמקנה (אהע"ז סי' ס"ב אות ג') כתב דסגי בברכה אחת, ולעומתו בס' חבר בן חיים (תלמיד החת"ס) נקט דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה היא עד דמשלים את כל הז' ברכות, אכן בחופה הנ"ל כבר הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דלא היה היסח הדעת וליכא כלל לנידון זה.

הפסק בין ברכה לאכילה יותר מכדי דיבור

והנה בשו"ע (בסי' ר"ו ס"ג) כתב וז"ל: כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה, ובהג"ה הוסיף "יותר מכדי דיבור" (ב"י בשם שבולי הלקט), ובמג"א (סק"ד) כתב וז"ל: ואם בירך על המצוה לעשות או על דבר לאכלו ונתעכב יותר מכדי שאילת תלמיד לרב ועלתה בידו צריך לחזור ולברך, ובסי' ק"מ כתב שהאבודרהם חולק על זה וכתב דשתיקה לא חשיבא הפסק לא שנא מרובה ולא שנא מועטת, ולכתחילה ודאי לא מפסקינן אבל בדיעבד א"צ לחזור ולברך אלא א"כ דיבר בינתיים, וכן פסק המשנ"ב (כאן סק"ב) והשעה"צ (סק"ג) דכיון שיש בזה דעות בין הראשונים ספק ברכות להקל ורק אם הפסיק בדיבור צריך לחזור ולברך.

ונמצא דאפילו בשתיקה יותר מכדי דיבור הוי הפסק כסתמא דהשו"ע אף בלא היסח הדעת, אלא כיון שיש בזה דעות אם שתיקה הוי הפסק הוי ספק ברכות ולהקל.

ולפי"ז לכאורה אף שלא היה היסח הדעת בחופה הנ"ל וכפי שהורה הגר"ק שליט"א, אבל היה שם הפסק של שתיקה במשך 20 דקות, ועל כן מן הראוי היה שאחד מהקהל יברך בורא פרי הגפן על היין ויוציא את החתן והכלה וישתנו על סמך אחד משתי הברכות [ואפשר דכיון שאין יכולים לענות אמן על ברכתו שהרי אפשר שיוציאים בברכת בורא פרי הגפן שבתחילה, עדיף שיסמכו על ספק ברכות להקל ולא יברכו להם].

ויש עוד עצה שיטעמו החתן והכלה מהכוס מיד אחרי ברכה שישית כדי שלא יהיה הפסק בין ברכת הגפן לשתייה וימלאו את הכוס פעם נוספת לברכה אחריתא, ויחזרו וישתו פעם נוספת לאחר סיום השבע ברכות בלא ברכה, דלאחר שכבר שתו וחלה הברכה ודעתם לשתות עוד אי"צ לברך פעם נוספת, אלא דלשיטת הרא"ש דברכת נישואין בעי כוס א"כ אף אם שתו לאחר ברכה שישית כשחוזרים ושותים לאחר ברכה אחריתא צריכים לחזור ולברך, אך הרמב"ם חולק על הרא"ש וספק ברכות להקל, (הערת הג"ר מנחם מנדל לובין שליט"א).

הפסק בהכרזת הכיבודים בשבע ברכות מתחת לחופה

וראיתי לעורר על מה שנהוג ונפוץ בחופות שמכריזים בין ברכה לברכה את שמו של המכובד לברכה והוי הפסק בשתיקה בין ברכת בורא פרי הגפן לשתיית החתן והכלה, וראוי היה שלאחר קריאת הכתובה יכריזו את כל שמות המכובדים העומדים לקבל ברכה וכל אחד יקבל את ברכתו בידו כך שלא יהא שיהוי בין ברכה לברכה ותעשה החופה אף לכתחילה כדעת השבולי לקט וכפי שפסק השו"ע.

ואולם יש לקיים מנהג העולם, דהנה נהוג שבאמצע ברכה אחריתא מנגנים הציבור חלק מהברכה ולא חוששים להפסק, והביאור פשוט דעיקר הטעם של השבלי הלקט שאין להפסיק בין ברכה לאכילה יותר מכדי דיבור היא כדי שהברכה תחול על האכילה או על המצוה ואם מפסיק אין קשר בין הברכה למצוה, וא"כ פשוט דאפי"ז שייך רק בין ברכה לאכילה ולא באמצע הברכה, וה"נ י"ל דבין ברכה לברכה בתוך שבע ברכות נחשב כאילו באמצע הברכה.

ואולם יש רווח נוסף שיכריזו את כל שמות המכובדים לפני השבע ברכות משום "ברכה הסמוכה לחברתה" דמכבדים בשמחת נישואין בברכות הסמוכות כמו "שש תשיש" "ושמח תשמח" לאנשים שונים, ובשער אפרים (שער ט' אות ל') כתב שאין לחלקם לשנים, ובס' חידושים וביאורים (ברכות סי' י"א אות כ"ב) כתב דאם המברך ברכה סמוכה לחברתה שמע את הברכה הקודמת אפשר לחלק את הברכה לשנים, ולפי"ז יש להכריז קודם השבע ברכות מי יקבל את הברכות כדי שהמקבל ברכה הסמוכה לחברתה ישמע את הברכה הקודמת, (הערת הרב יהודה הורביץ שליט"א).

הפסק בשהה כדי לגמור את כולה

והנה בשו"ע (סי' ס"ה סעי' א') וברמ"א (שם) כתבו דשהה בק"ש כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ואולם השהיה נחשבת להפסק דוקא אם היה אנוס שהיה במקום שלא היה יכול לקרות ק"ש, אבל אם לא היה במצב של אנוס אלא אם היה רוצה היה יכול לקרות לא הוי השתיקה הפסק, ואמנם כל זה לענין דיעבד אבל לכתחילה לא יפסיק כדי לגמור את כולה אפילו שלא מחמת אנוס (עי' מ"ב סק"ד).

ולפי"ז לכאורה בחופה הנ"ל ששהו כדי לגמור את כל השבע ברכות הוא בדיעבד משום דלכתחילה לא יפסיק לשהות כדי לגמור את כולה.

ויתכן לומר ע"פ מש"כ במשנ"ב (שם סק"ה) דבשהה בברכת ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך כיון שאין הברכות מעכבות זו את זו וכל ברכה לעצמה, וה"נ י"ל דכל ברכה מברכות השבע ברכות לעצמה ולא איכפת לן בשהה כדי לגמור את כולה, ואשר לפי"ז יהיה מוכח דברכות שבע ברכות אין מעכבות זו את זו, וצ"ע המקור לזה.

(נכתב ע"י אחד השומעים)